УДК 347.734:336.71(477)

https://doi.org/10.68134/ah.2026-11-20.040

Переверзева Валерія Леонідівна
студент, Дніпровський національний університет внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Правове регулювання банківської діяльності в Україні становить комплексну систему нормативно-правових засобів, спрямованих на забезпечення стабільності банківської системи, захист прав вкладників і кредиторів, підтримання фінансової безпеки держави та створення належних умов для здійснення банківських операцій. Основу відповідного регулювання становлять Конституція України, Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про Національний банк України», а також нормативно-правові акти Національного банку України. Центральне місце в механізмі правового регулювання належить Національному банку України, який здійснює банківське регулювання та нагляд у двох основних формах: адміністративній та індикативній. Важливим складником є забезпечення законності фінансових операцій і протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Суттєві зміни в механізмі регулювання зумовлені функціонуванням фінансової системи України в умовах воєнного стану. Удосконалення правового регулювання банківської діяльності доцільно здійснювати шляхом поступового перегляду тимчасових обмежень, посилення вимог до операційної стійкості банків та подальшого наближення українського банківського законодавства до стандартів Європейського Союзу.

Ключові слова: банківська діяльність, правове регулювання, Національний банк України, банківський нагляд, фінансовий моніторинг, воєнний стан, пруденційне регулювання.

Abstract. Legal regulation of banking activity in Ukraine constitutes a comprehensive system of normative and legal instruments aimed at ensuring the stability of the banking system, protecting the rights of depositors and creditors, maintaining the financial security of the state, and creating appropriate conditions for conducting banking operations. The regulatory framework is based on the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On Banks and Banking Activity», the Law of Ukraine «On the National Bank of Ukraine», and regulatory acts of the National Bank of Ukraine. The National Bank of Ukraine occupies a central place in the mechanism of legal regulation, exercising banking regulation and supervision in two main forms: administrative and indicative. An important component is ensuring the legality of financial transactions and countering the legalization of proceeds obtained through criminal activity. Significant changes in the regulatory mechanism are conditioned by the functioning of Ukraine's financial system under martial law. Improvement of legal regulation of banking activity should be carried out through the gradual revision of temporary restrictions, strengthening requirements for the operational resilience of banks, and further alignment of Ukrainian banking legislation with European Union standards.

Keywords: banking activity, legal regulation, National Bank of Ukraine, banking supervision, financial monitoring, martial law, prudential regulation.

Вступ

Правове регулювання банківської діяльності в Україні становить комплексну систему нормативно-правових засобів, спрямованих на забезпечення стабільності банківської системи, захист прав вкладників і кредиторів, підтримання фінансової безпеки держави та створення належних умов для здійснення банківських операцій. Основу відповідного регулювання становлять Конституція України, Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III [1], Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV, а також нормативно-правові акти Національного банку України. Особливе значення має стаття 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [2], яка визначає організаційні засади функціонування банківської системи, тоді як стаття 47 регламентує здійснення банківської діяльності та надання фінансових послуг.

Аналіз законодавчих положень свідчить, що українська модель банківського регулювання ґрунтується на поєднанні господарської самостійності банків із державним контролем за їхньою діяльністю. Водночас виникає проблема визначення оптимальних меж регуляторного втручання, оскільки надмірна кількість адміністративних обмежень може стримувати кредитування та розвиток фінансових інновацій, тоді як недостатній рівень контролю створює передумови для накопичення системних ризиків. Отже, ефективність банківського законодавства повинна оцінюватися не лише за кількістю встановлених вимог, а насамперед за здатністю забезпечувати фінансову стійкість банків без необґрунтованого обмеження їхньої економічної діяльності.

Результати та обговорення

Центральне місце в механізмі правового регулювання банківської діяльності належить Національному банку України, який відповідно до статті 55 Закону України «Про Національний банк України» здійснює банківське регулювання та нагляд з метою забезпечення безпеки й фінансової стабільності банківської системи, а також захисту інтересів вкладників і кредиторів. Згідно зі статтею 66 Закону України «Про банки і банківську діяльність» державне регулювання здійснюється у двох основних формах: адміністративній та індикативній. Адміністративне регулювання передбачає реєстрацію банків, ліцензування їхньої діяльності, встановлення обмежень, проведення нагляду та застосування заходів впливу. Індикативне регулювання охоплює встановлення обов'язкових пруденційних нормативів, вимог до резервування та використання інших інструментів впливу на діяльність банків. Особливого значення набуває ризик-орієнтований підхід до банківського нагляду, який передбачає оцінювання достатності капіталу, ліквідності, якості активів, корпоративного управління та ефективності внутрішнього контролю. Проблемним аспектом залишається необхідність своєчасного виявлення ризиків, пов'язаних із концентрацією кредитного портфеля, кредитуванням пов'язаних осіб та погіршенням платоспроможності позичальників. З огляду на це доцільним є подальший розвиток превентивного нагляду, за якого регуляторні заходи застосовуються до виникнення критичних порушень фінансової стійкості банку, а не виключно після встановлення факту невиконання нормативних вимог [5, с. 36].

Важливим складником правового регулювання банківської діяльності є забезпечення законності фінансових операцій, дотримання прав споживачів банківських послуг та протидія використанню банківської системи для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX встановлює обов'язки банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема щодо здійснення належної перевірки клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників, аналізу фінансових операцій та застосування ризик-орієнтованого підходу [3]. Практична реалізація цих положень супроводжується низкою правових проблем, пов'язаних із забезпеченням балансу між необхідністю протидії фінансовим правопорушенням і захистом прав добросовісних клієнтів. Зокрема, застосування банками процедур фінансового моніторингу може спричиняти затримки проведення операцій, необхідність надання додаткових підтвердних документів або відмову в обслуговуванні за наявності визначених законодавством підстав. Водночас недостатня обґрунтованість рішень банків здатна породжувати правові спори та знижувати рівень довіри населення до фінансових установ.

Суттєві зміни в механізмі правового регулювання банківської діяльності зумовлені функціонуванням фінансової системи України в умовах воєнного стану. Постановою Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» запроваджено спеціальний правовий режим здійснення окремих банківських і валютних операцій, спрямований на забезпечення безперервності платежів, збереження ліквідності банків та запобігання дестабілізації валютного

ринку. Аналіз відповідного регулювання свідчить про посилення ролі оперативних нормативних рішень Національного банку в управлінні фінансовими ризиками [4].

Отже, тривале застосування надзвичайних обмежень формує суперечність між короткостроковими завданнями фінансової стабілізації та довгостроковими потребами розвитку банківського ринку. Зокрема, валютні обмеження можуть зменшувати ризики неконтрольованого відпливу капіталу, проте одночасно ускладнювати здійснення окремих зовнішньоекономічних операцій і міжнародних розрахунків. Крім того, воєнні ризики актуалізують необхідність нормативного забезпечення кіберстійкості банків, захисту фінансової інформації та безперервності дистанційного обслуговування. У зв'язку з цим удосконалення правового регулювання банківської діяльності доцільно здійснювати шляхом поступового перегляду тимчасових обмежень з урахуванням макрофінансових умов, посилення вимог до операційної стійкості банків та подальшого наближення українського банківського законодавства до стандартів Європейського Союзу. Такий підхід дозволить забезпечити поєднання фінансової безпеки держави, захисту прав учасників банківських правовідносин і конкурентоспроможності національного банківського сектору.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14 (дата звернення: 18.11.2026)
2. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14 (дата звернення: 18.11.2026)
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20 (дата звернення: 18.11.2026)
4. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 № 18. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22 (дата звернення: 18.11.2026)
5. Бригінець О. Пруденційне регулювання банківської діяльності в Європейському Союзі. Адміністративне право і процес. 2024. С. 28-39.